

Rumyana Damyanova

(Bulgaria, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

Lilyana Minkova on the Russian-Bulgarian Relations through the Bulgarian Revival

Abstract: The article traces the path of Professor Lilyana Minkova in two main directions: outlining her presence as a researcher of the Bulgarian Revival and expert in Russian and comparative studies, on the one hand, and situating her in the generation that represented humanitarian thought in Bulgaria during the 1970s and 1980s, on the other.

Key words: Russian-Bulgarian cultural relations, source studies, comparative studies

Румяна Дамянова

(България, Институт за литература, Българска академия на науките)

Лиляна Минкова за руско-българските връзки през българското Възраждане

Кръглата маса, посветена на 90-годишнината от рождението на професор Лиляна Минкова, очертава две възможни посоки на интерпретация: от една страна става въпрос за научното наследство на Лиляна Минкова, за нейния изследователски почерк, отразен в многобройните ѝ монографии, студии и статии и от друга страна – за ситуиране на научните ѝ изяви сред поколението, родено в края на 20-те и в началото на 30-те години на ХХ век, което вече през 60-те, 70-те и 80-те години на века захранва българската хуманитарна мисъл с водещи изследвания и перспективни анализи върху литературните процеси на Българското възраждане. Лиляна Минкова е сред учени като Дочо Леков и Ванда Смоховска, Тончо Жечев и Боян Ничев, Цвета Унджиева и Стефка Таринска, Илия Конев, Велчо Велчев и други, чиито учители са създателите на модерната българска хуманитаристика – професорите Иван Шишманов, Боян Пенев, Йордан Иванов, Михаил Арнаудов, Петър Динев. Наследило такава богата традиция, поколението на Л. Минкова има своите открития и в изворознанието, и в методологията на изследванията, повлияна силно от навлизащите през 60-те и 70-те години нови идеи, на актуални имена на френски културолози, на семиотичната Тартуска школа, на полската социология на културата. Така, чрез натрупване, бе изградена основата за следващите поколения изследователи и насоките на бъдещата им работа. Нещо повече – обогатявайки българската хуманитарна мисъл, някои представители на това поколение – като Лиляна Минкова, Велчо Велчев, Илия Конев, Цвета Унджиева – се насочват към чужди архиви и архивохранилища, предимно към руски и украински, за да извлекат нови и непознати дотогава материали и артефакти за науката. В този смисъл обръщането към научното наследство на Лиляна Минкова – един от най-изявените учени от това поколение, не е само израз на уважение и културна памет, а е и изява на респект пред учените, изградили чрез изследванията си солидната изследователска база на модерната литературна наука за Възраждането.

Лиляна Минкова е автор на четири книги и десетки студии и статии, в които водеща тема са руско-българските връзки през Българското възраждане. Те са плод на солидно натрупване на знания и информация – от дългогодишните ѝ занимания с руски архиви, с украински автори, от запознаване с водещи концепции в литературознанието и компаративистиката. Поради това и методът ѝ на изследване е комплексен – той се опира на извороведското проучване, на разкриване на литературноисторическите ракурси на процесите, на компаративни наблюдения при проследяване динамиката на явленията през XIX век. И всичко това представено с един академизъм, който донякъде губи ореола си в днешното постмодерно четене, но издава висока култура на научно поведение и себеотдаване.

Лиляна Минкова разглежда руско-българските културни връзки през периода на Възраждането не като застинал обект на изследване, завършен и изчерпал своя потенциал в историческото време. Тя открива, и това е сред най-важните аспекти на нейния изследователски подход – една непрекъсната динамика, породена от сложността на протичащите възрожденски процеси. Тази динамика е подкрепена от перспективата на научните открития на нови и съвсем неизвестни материали за живота и делото на българските възрожденски дейци в чужбина, а също и от променящия се културноисторически контекст, в който се изявяват тези личности.

Аспектите на изследване на руско-българските връзки през Възраждането могат да се проследят чрез:

1. Представяне на големите руски учени-слависти от XIX век и тяхното отношение към българите.
2. Животът и дейността на самите българи, пребиваващи в чужбина с оглед постигане на по-високо образование.
3. Изследването на руски културни центрове – Москва, Одеса, Петербург.
4. Динамиката на взаимоотношенията между българи и руси.
5. Последователното отстояване на принципни позиции, базирани на факти и сериозно познаване на културноисторическия контекст. Не формално или механично, подчинено на конюнктурни изисквания разбиране, а критично вглеждане в самите процеси и личности.

Представянето на руските и украинските учени-слависти от XIX век и проследяването на съдбата на българите в Русия са постоянни теми в научното творчество на Лиляна Минкова. Те се ознаменуват с докторската ѝ дисертация на тема „Любен Каравелов и украинската литература“, която разкрива нов и донякъде непознат дотогава образ на видния възрожденец, на усетените влияния. Задълбочената ѝ работа в архиви довежда до подготовката и издаването на монографията „Осип Максимович Бодянски и Българското възраждане“ (1978). Образът на руския учен, разкрит от Минкова, е цялостен, почерпен от богатия архивен масив в Русия. Нещо повече, с лаконичен изследователски език тя заявява:

По-късно той ще допринесе за развитието на украинската култура, най-вече в областта на историята, филологията, фолклористиката (Минкова/Minkova 1978: 14).

Докторската дисертация на Бодянски „О народной поэзии славянских племен“ (1837) поставя съществения въпрос „за старобългарския език и неговото отношение към другите славянски езици“ (Минкова/Minkova 1978: 17). Неслучайно навсякъде Л. Минкова подчертава категоричното мнение на Бодянски „за огромната заслуга на старобългарската литература в културното развитие на славянския свят“ (Минкова/Minkova 1978: 23). Прецизно и с обладан стил на изложение тя разкрива дейността на Бодянски като ръководител на Катедрата по славистика при Московския универси-

тет и помощта, която оказва на младите българи; внимателно и с акценти очертава идейните му възгледи. Трябва да отбележа, че тази част от книгата на Л. Минкова издава не само високата култура и познания на изследователката, но и научната смелост да коментира един, смятан за безспорен въпрос – за славянофилството и неговата роля в историята на XIX век. След като представя различните идеи на славянофилите, Минкова отбелязва, че Бодянски, въпреки голямото си увлечение по тяхната идеология „никога и никъде не говори за хегемония на Руската империя, винаги и навсякъде ратува за независимостта на славянските народи, за разцвета на техните култури“ (Минкова/Minkova 1978: 88). Нарича увлечението му според утвърдения термин „романтично славянофилство“, което, очевидно не се разраства твърде в Русия. Но авторката е категорична в подчертаване на русофилските му схващания, когато се противопоставя на призивите на „Добролюбов, Чернишевски, Херцен за революционни промени в руското общество“, или когато „доказва предимството на православието пред католицизма“ (Минкова/Minkova 1978: 90) и др.

Важна част от книгата за Бодянски е най-големият раздел – „О. М. Бодянски и българските възрожденци“. В него се проследяват детайлно и проникателно връзките му с 20 българи, сред които Г. Бусилин, Н. Михайловски, Л. Каравелов, Сп. Палаузов, З. Княжески, Н. Геров, М. Дринов, Н. Бончев и други. Те са показани, освен с тълкуване от самата Л. Минкова на техните отношения и най-вече на получената за тях подкрепа от Бодянски, но и с публикуване, за първи път, на неизвестни дотогава писма и материали. Този модел на представяне на руско-българските връзки – монографично изследване, съчетано с богата фактология, получена в резултат от издирване в руските и украинските архивохранилища – е налице във всичките ѝ книги и очертава образа на Лиляна Минкова като задълбочен русист и компаративист.

Годишите на натрупване на информация от руски и украински архиви, въпреки оскъдните възможности за командировки, тласкат напред научноизследователската дейност на Л. Минкова и в продължение на няколко години тя издава три отделни книги и множество научни статии. Сред тях важна за разкриване на този аспект от нейните проучвания е книгата „Български възрожденци в Русия“ (2005), която мащабно очертава солидните основи на руско-българските взаимоотношения през Възраждането. Много ярко са разкрити връзките на Л. Каравелов с Иван Прижов – негов съратник и сътрудник в областта на фолклорните търсения и изяви. Има и отделна част „Л. Каравелов и руската фолклористика“, показано е влиянието на Шевченко върху публицистиката на Каравелов, както и влиянието на М. Вовчок върху неговия творчески метод; отделно е проследено съотнасянето Шишманов-Драгоманов, с интересен разказ е посочен Николай Катранов като прототип на Инсаров от романа на Тургенев „В навечерието“ и др. Тази книга е ценна с огромния масив от архивни материали, който присъства в нея – в по-голямата си част неизвестен дотогава на българската наука, освен от някои по-ранни публикации на Л. Минкова.

Ценно изследване е и монографията „Захари Княжески – един от първите“ (2012), в която се разкрива животът и дейността му, взаимоотношенията му със Срезневски, Бодянски, граф Уваров, както и усилията му за издействане на стипендии за български младежи, коментират се писмата му до Воронцов и Погодин и др. Богато е разкрит и животът на З. Княжески като преводач в руското консулство, като поборец за образование на девойките през Възраждането и др. Наблюденията на авторката са подкрепени с богат корпус от документи, писма и откъси от публицистични текстове.

Посочените като доминиращи аспекти в научното дело на Л. Минкова се очертават ярко и в публикацията ѝ „Ръкопис на Константин Миладинов в архива на Измаил Срезневски“ (2008), съпроводена с два предговора – на Лиляна Минкова и на Лучия

Антонова-Василева. Изданието е ценно както с изключително новата и неизвестна фактология – изнасяне на информация за първи път пред българската наука за малкото сборниче, подготвено от Константин Миладинов за представяне пред Петербургското археологическо дружество, с молба да бъдат отпуснати средства за издаването на големия сборник на братя Миладинови, така и с културноисторическия контекст, който Минкова разкрива в аналитичния си предговор. В него подробно и с фактологическа яснота са разкрити отделни аспекти от този важен момент в българо-руските взаимоотношения. Предговорите на двете изследователки очертават спецификата на ръкописа – като езиков материал и като културен и документален факт – и разкриват препятствията, които авторите на сборника „Български народни песни“ се е налагало да преодоляват. С характерната за Л. Минкова прецизност и точен анализ на предлаганите факти се проследява съдбата на това сборниче, връзката на Миладинов с Ал. Рачински, съдействието на проф. Срезневски и накрая печалният факт от излъганите очаквания. Както вече бе посочено, в изследванията си Л. Минкова защитава и отстоява открито своята позиция, неповлияна от конюнктурата или от криворазбрана съпричастност. Тя разкрива огромното огорчение на Миладинов и го предава с думите на Рачински за „невниманието на руските учени“ (Минкова/Minkova 2008: 8) и нежеланието да подкрепят изданието на песните, като допълва, че те отказват и на Л. Каравелов подкрепя за неговия сборник, значително по-късно издаден от Лавров. Същевременно в този предговор тя разкрива и подвига на Константин Миладинов – да подготви 215 коментарни бележки към само 14 избрани песни, които съставляват това сборниче. А също и да започне транскрибирането на песните – първоначално записани на гръцки език, с кирилица. Това транскрибиране на всичките 660 песни той завършва в Дяково – имението на Йосип Щросмайер, който подкрепя и спонсорира изданието „Български народни песни“, излязло през 1861 г. в Загреб.

В книгата си „Български възрожденци в Русия“ и в някои отделни статии, сред които „Москва като българско духовно средище през Възраждането“ (Бълг. език и литература, 1998, № 5-6, с. 24-35), Л. Минкова поставя и въпроса за културните средища, като коментира най-вече Москва. На нея науката дължи популяризирането на моменти от Устава на Московската българска дружина, коментара за нейното разпадане поради липса на средства, но и поради неразбирателството на Каравелов и Жинзифов, които застават на различни идейни позиции по въпроса за славянофилството.

Посочените аспекти в творческото дело на Л. Минкова може да бъдат допълнени и с предложение за компаративно четене на някои от проблемите на българо-руските взаимоотношения – изследването „Украинската литература в България“ в Годишника на Софийския университет (Т. 54, 1960, с. 133-168), значимата студия „Някои въпроси на преводната литература на Българското възраждане“, отпечатана в сп. „Сравнително литературознание“ (№2, 1982, с. 48-59); откликва на навлизащите модерни изследователски методи със студията „Преводачът през Възраждането и неговият читател“ (Преводът и родният език: Материали от теоретична конференция с международно участие, 1986,), а също взема отношение и към дискутирания проблем за романтизма със статията „Романтизмът в преводната литература на Българското възраждане“ (Славянска филология, Т. 21, 1993, с. 142-148) и други. Сред статиите ѝ се откроява и статията „Константин Петкович – първият българин в Петербургския университет“ (Сред текстовете и емоциите на Българското възраждане. Сборник в чест на Румяна Дамянова, София, 2009, с. 64-77). Л. Минкова събира дълги години материал за К. Петкович, помоли и мен да я подпомогна с филмиране на материали от библиотеката в Москва. Авторката споменава и неговото стихотворение „Български воин“, за което информация дава голямата студия на Б. Йоцов, излязла в сп. „Родна реч“ в далечната 1936. Ще

напомня само, че проектът „Йоцов“ стартира едва през 2016 г. и тази публикация на Йоцов не беше още посочена от екипа, но Л. Минкова вече беше съобщила за нея.

В своя изследователски път професор Лиляна Минкова се изгражда като един от най-видните изследователи на руско-българските културни и литературни контакти, на проследяване отношението на руските учени към българите, както и на разработване проблемите на литературната рецепция по време на Българското възраждане, изследвайки преводни творби от френската и немската литература. Чрез монографиите и статиите си тя разкрива възприемането на произведения от руски и украински, но също така френски и немски автори, тяхното усвояване и роля за културното израстване на възрожденския българин. При това Лиляна Минкова разгръща творческите си тези и ги доказва неотклонно чрез задълбочено познание и прецизен сравнителен анализ на фона както на българската културноисторическа действителност, така и на чуждото обкръжение и съответния чужд културноисторически ареал.

ЛИТЕРАТУРА

- Минкова 1978: *Минкова, Лиляна*. Осип Максимович Бодянски и Българското възраждане. София: Изд. на Българска академия на науките (Minkova 1978: *Minkova, Lilyana*. Osip Maksimovich Bodyanski i Balgarskoto vazrazhdane. Sofia: Izd. na Balgarska akademia na naukite).
- Минкова 2005: *Минкова, Лиляна*. Български възрожденци в Русия. София: Карина-Мариана Тодорова (Minkova 2005: *Minkova, Lilyana*. Balgarski vazrozhdentsi v Rusia. Sofia: Karina-Mariana Todorova).
- Минкова, Антонова-Василева 2008: *Минкова, Лиляна, Лучия Антонова-Василева*. Ръкопис на Константин Миладинов в архива на Измаил Срезневски. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“ (Minkova, Антонова-Василева 2008: *Minkova, Lilyana, Luchiya Antonova-Vasileva*. Rakopis na Konstantin Miladinov v arhiva na Izmail Sreznevski. Sofia: Akad. izd. „Prof. Marin Drinov“).
- Минкова 2012: *Минкова, Лиляна*. Захари Княжески – един от първите. София: Фама (Minkova 2012: *Minkova, Lilyana*. Zahari Knyazheski - edin ot parvite. Sofia: Fama).